

ПАМ'ЯТКИ АРХІТЕКТУРИ СМТ. ЧЕРНІВЦІВ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ: ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА РЕСТАВРАЦІЇ

У статті висвітлюється історія пам'яток архітектури смт. Чернівців Вінницької області - костелу Святого Миколая і церкви-ротонди Марії Магдалени. Здійснено аналіз проблем збереження та реставрації пам'яток архітектури і підкреслено необхідність дослідження та популяризації національної культурної спадщини.

Ключові слова: пам'ятки архітектури, культурна спадщина, костел Святого Миколая, церква-ротонда Марії Магдалени, збереження, реставрація.

У наш час досить актуальними залишаються проблеми дослідження і збереження пам'яток архітектури певних регіонів України задля пізнання духовних витоків нашого народу, вивчення історичного минулого із сучасних позицій. Пам'ятки архітектури – це вагомий пласт культурної спадщини, в якому відображається життя народу, простежується його самобутній розвиток. Увібравши в себе досвід, життєві та естетичні ідеали багатьох поколінь, вони є справжньою енциклопедією пізнання минулого і сучасного.

Проблеми збереження пам'яток архітектури та містобудування України перебувають у полі зору вітчизняних архітекторів, істориків архітектури, мистецтвознавців, правознавців (Р. Бондаренко, В. Горбик, Г. Денисенко, В. Вечерський, Т. Катаргіна, Л. Прибега, В. Тимофієнко, П. Тронько). Водночас, попри вагому наукову та практичну значимість праць українських учених, відчутно бракує досліджень, присвячених культурній спадщині містечок і сіл Вінниччини, зокрема, смт. Чернівців.

Метою статті є висвітлення історії та окреслення проблем збереження пам'яток архітектури смт. Чернівців Вінницької області.

Відомий мистецтвознавець, академік архітектури В. Тимофієнко дає таке визначення пам'яткам архітектури: це «збудовані у минулі історичні періоди високохудожні автентичні архітектурні твори» [11, с. 274]. Пам'ятки архітектури та містобудування вважають одним із найважливіших видів пам'яток, в яких розкрито соціальний розвиток і культуру народу. Зміст їхньої архітектури, композиційна та стилістична цілісність, суспільні та функціональні чинники, що мають вплив на образ архітектурного твору, майстерність виконання й багато інших аспектів разом з історико-архітектурним і природним середовищем становлять наукову, художню, історичну цінність пам'яток архітектури та містобудування.

Однією із визначних пам'яток архітектури смт. Чернівців, що збереглася до нашого часу є костел Святого Миколая. Це великий храм фортечного типу, зведений 1640 р. на кошти великого коронного гетьмана Станіслава Конєцпольського [4, с. 438]. Споруда стоїть на високому плоскогір'ї і є домінантою у ландшафті містечка.

Костел зведено із каменів піщанику, будівля в плані утворює латинський хрест, перекритий чотиригранним опуклим куполом.

У різні часи костел неодноразово перебудовували, стильові ознаки споруди відображали особливості певного хронологічного періоду. Так, у 1861-1875 р. храм було ґрунтовно реконструйовано з додаванням елементів англійської, «тюдорівської» готики. Це архітектурний стиль, що сформувався у XVI ст. і об'єднував у собі елементи пізньої готики та раннього італійського і фламандського ренесансу. Споруда костелу характеризувалась типовим для цього стилю домінуванням вертикальних та горизонтальних прямих ліній, високими вузькими вікнами та порталами із загостреними арками (так званими «арками Тюдорів»), великими еркерами на фасадах. В торцях трансепту знаходилось кругле готичне вікно-троянда, а кутки прикрашали своєрідні башти, притаманні для «тюдорівської» готики. У 1904-1906 рр. розбудова костелу продовжилась коштом Емерика Маньковського.

У 1937 р., як і більшість українських храмів, костел було закрито радянською владою. У роки фашистської окупації храм на нетривалий час було відкрито, а у 1947 р. його знову закрили. У споруді було влаштовано кінотеатр, будівля тривалий час перебувала в занедбаному стані. У 1989 р. костел було передано римо-католицькій релігійній громаді і здійснено ремонтно-реставраційні роботи. Отже, сьогодні пам'ятка архітектури місцевого значення костел Святого Миколая знаходиться у гарному стані.

Ще одна визначна пам'ятка архітектури смт. Чернівців, що має історичну та архітектурну цінність – церква-ротонда Марії Магдалени, побудована на цвинтарі на кошти священика Тимофія Піліна в пам'ять про єдину доньку Марію, яка померла в ранньому віці [12, с. 1012]. Церква кам'яна, зведена на початку XIX ст. у стилі класицизму. Це ротонда – кругла в плані споруда, увінчана напівсферичним куполом на низькому циліндричному барабані. До об'єму церкви з північного боку прилягає прямокутний притвор з чотирьохколонним портиком тосканського ордеру, який завершується трикутним фронтоном. Будівлю оперізує тоненька смужка ліпних іонік, а під карнизом споруди ще подекуди збереглася ліпнина – голівки янголят, що колись становили безперервний ланцюжок.

Згодом церква-ротонда Марії Магдалени стала усипальною шляхетського роду Маньковських, який із початку XIX ст. володів сусідніми Борівкою, Моївкою, Саїнкою та іншими селами.

Зі встановленням радянської влади в Україні каплицю-мавзолей роду Маньковських було конфісковано і закрито. Згодом споруда почала

використовуватись за призначенням – там проводили богослужіння для православної релігійної громади смт. Чернівців. Сьогодні пам'ятка архітектури національного значення церква-ротонда Марії Магдалени потребує ремонтно-реставраційних робіт.

Як бачимо, внаслідок історичних подій, руйнівних сил часу, знецінення об'єктів у певні періоди, а також через перебудови вказані пам'ятки втрачають свій первісний вигляд. Тому надзвичайно гостро постає проблема збереження і передачі культурної спадщини наступним поколінням. Певні кроки у цьому напрямку вже здійснено. Про це свідчать Закони України «Про охорону культурної спадщини» (2000 р.), «Про тимчасову заборону приватизації пам'яток культурної спадщини» (2005 р.), «Загальнодержавна програма збереження та використання об'єктів культурної спадщини на 2004–2010 роки» та інші документи, що створили ґрунтовну законодавчу, нормативно-правову та методологічну базу в сфері охорони пам'яток історії та культури. Водночас важливим є налагодження взаємодії державних органів охорони культурної спадщини з громадськими організаціями, які б здійснювали контроль та інформували суспільство про цю справу. Нагальним питанням також є проведення з використанням сучасних інформаційних технологій паспортизації об'єктів культурної спадщини, внесення їх до Державного реєстру нерухомих пам'яток України.

Відповідно до Закону «Про перелік пам'яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації» [10] костел Святого Миколая і церкву-ротонду Марії Магдалени віднесено до об'єктів, які не можна приватизувати. Тому, оскільки державного фінансування на реставраційно-ремонтні роботи не вистачає, важливо створити правове забезпечення залучення недержавних інвестицій у діяльність щодо збереження та реставрації пам'яток архітектури. Необхідно звільнити від оподаткування й надати субсидії тим неприбутковим організаціям, що працюють у сфері збереження, реставрації та використання культурної спадщини.

Потрібно також внести пам'ятки архітектури смт. Чернівців до туристичних маршрутів, що сприятиме популяризації вказаних об'єктів, залучить туристів і обов'язково принесе прибуток у місцевий бюджет, частина якого має бути використана на реставраційно-ремонтні роботи пам'яток архітектури.

Сьогодні Україна намагається зайняти належне місце у сучасному європейському культурному процесі. Визначення цього місця в контексті європейської цивілізації неможливе без осмислення власного історичного минулого шляхом дослідження і популяризації національної культурної спадщини. Отже, збереження архітектурних пам'яток смт. Чернівців залишається важливим питанням сьогодення.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко Р. Дослідження та охорона архітектурної спадщини / Р. Бондаренко // Історико-культурна спадщина України: проблеми дослідження та збереження. – К., 1998. – С. 283 - 320.
2. Горбик В. О. Діяльність державних інституцій і громадянських організацій з охорони культурної спадщини: історія, теорія, практика / В. О. Горбик, Г. Г. Денисенко. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2009. – 275 с.
3. Горбик В. О. «Звід пам'яток історії та культури України» у дослідженні і охороні культурної спадщини: досвід, проблеми, перспективи / В. О. Горбик, Г. Г. Денисенко. – Інститут історії України НАН України, 2012. – 192 с.
4. Історія міст і сіл Української РСР: Вінницька область. - К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1972. – 630 с.
5. Історія української архітектури / Ю. Асєєв, В. Вечерський, О. Годованюк та ін.; [за ред. В. Тимофієнка]. – К.: Техніка, 2003. – 472 с.
6. Пам'ятки історії та культури Вінницької області: словникова частина / упор. Ю. А. Зінко, М. Р. Мудраченко та ін. – Вінниця, 2011. – 62 с.
7. Курило Т. В. Правова охорона культурної спадщини України / Т. В. Курило. - Л.: Львівський юридичний інститут МВС України, 2005. – 156 с.
8. Малаков Д. В. По Восточному Подолью / Д. В. Малаков. – М.: «Искусство», 1988. – 167 с.
9. Правова охорона культурної спадщини. Нормативна база. Збірник документів. - К.: ХІК, 2006. - С. 202 – 212.
10. Про перелік пам'яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації. Закон України від 23 вересня 2008 р. № 574-VI // Голос України. – 2008. – 17 жовтня.
11. Тимофієнко В. Проблеми визначення та класифікації / В. Тимофієнко // Пам'яткознавчі студії в Україні: теорія і практика. – К., 2007. – С. 274.
12. Труды Подольского епархиального историко-статистического комитета. – Вып. 9. – [под. ред. Е. Сицинского]. – Каменец-Подольск, 1901. – 1064 с.